

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye „Az ipari változásokról és a gazdasági, társadalmi, területi kohézióról” című kezdeményezésről

(2004/C 302/11)

2004. január 29-én az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság, Működési szabályzata 29. cikkelyének, 2. bekezdése alapján saját kezdeményezésű szakvélemény kidolgozásáról döntött a következő témában: „Az ipari változások és a gazdasági, társadalmi, területi kohézió”.

Az adott tárgyban az Európai Bizottság munkájának előkészítésével megbízott Ipari változások tanácskozó testülete 2004. június 7-én elfogadta a saját maga által készített szakvéleményt (előadó: J. LEIRIÃO és társ-előadó: N. CUÉ).

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2004. június 30-ai és július 1-jei, 410. plenáris ülésén 155 szavazattal és 13 tartózkodással elfogadta a következő szakvéleményt:

Összefoglalás

E szakvélemény azzal a céllal készült, hogy tanulmányozza a gazdasági, társadalmi és területi kohézió szolgálatában álló eszközök megfelelőségét, illetve a vállalatok számára kedvező környezetet biztosító körülmények meglétét. Ez a környezet előfeltétele annak, hogy az ipari változások a versenyképesség megőrzésének szükségességével összeférhető módon menjenek végbe.

Az a tény, hogy a következtetések és ajánlások fejezete 17 pontot foglal magában, a következőkre mutat rá: elemzésünk kedvező változások szükségességét támasztja alá a politikák, az eszközök, a régiók közösségi alapokra való jogosultsága, a megfelelő gyakorlat alkalmazása, a politikák és az eszközök közötti szinergia feltárása, valamint az EU strukturálási stratégiai, például a lisszaboni stratégia, a strukturális reformok és a fenntartható fejlődés megvalósításának általános koordinálása területén.

Az érvek felsorakoztatása a következő elgondolások alapján történik, amelyek egyben a szakvélemény vezérfonalát is adják:

- Regionális fejlesztés, mint a globalizáció szabályozó eszköze, klaszterek létrehozása regionális szinten, amely hatékony eszköznek bizonyul a vállalkozások vonzására és letelepítésére.
- A vállalkozások társadalmi felelőssége és megfelelő gyakorlati eszközök kidolgozása a változások kezeléséhez és a változásokra való felkészüléshez.
- Tárgyalások és társadalmi párbeszéd a vállalatokon belül, hogy a szerkezetátalakítás témájának felvetése társadalmilag felelős módon menjen végbe, a vállalatok vezetése és a dolgozók pozitív hozzáállásával, a vállalatok, a dolgozók és közösségek számára megfelelő megoldások kidolgozásával, ezáltal a társadalmi és gazdasági szint közötti egyensúly megteremtésével.
- Partnerség a vállalatvezetők, a társadalmi partnerek, a civil társadalom között (egyetemek, kutatási és innovációs központok, egyesületek, stb.), valamint a helyi hatóságokkal, ezáltal a termelékenység-növelés feltételeinek megteremtése.

- A kiemelt régiók kategóriája létrehozásának felvetése azon régiók vonatkozásában, ahol ugyan magas a társadalmi és foglalkoztatási kohézió szintje, de a vállalatok delokalizációja és a foglalkoztatási szintek fenntartását biztosító alternatív gazdasági tevékenységek hiánya miatt hirtelen elveszítik készségeiket. Ezek a régiók gazdasági életük helyrehozatala érdekében pénzügyi támogatásban részesülhetnek.

Bevezetés

„Az ipari változások Európában: mérleg és perspektívák, átfogó megközelítés”⁽¹⁾ címet viselő saját kezdeményezésű szakvéleményében az EGSzB kifejtette, hogy az Ipari változások tanácskozó testületének a jövőben a következő célkitűzések szem előtt tartásával kell tevékenykednie: „... olyan keretet és feltételeket kell biztosítani, hogy az ipari változások egyrészt a vállalatok versenyképesség iránti igényeivel, másrészt a gazdasági, társadalmi, területi kohézióval összeegyeztethető módon valósuljanak meg” meghatározva ezzel a bizottság munkájának az alapját, működési területét és kereteit, valamint azokat a témaköröket, amelyeket szakvéleményei kidolgozása során érintenie kell. Az „Ipari változások és gazdasági, társadalmi, területi kohézió” című, saját kezdeményezésű szakvélemény kidolgozásáról szóló döntés is a fenti perspektíva részét képezi.

1. Meghatározások

1.1 A szakvélemény helyes értelmezési keretének meghatározásához: az „ipari változások” fogalma „a gazdasági környezet dinamikus változásaira a versenyképesség megőrzése és a fejlődési perspektívák iránti nyitottság célkitűzésével proaktív módon reagálni kívánó ipari szektor folyamatos, megszokott fejlődési folyamata”⁽²⁾. A „szerkezetátalakítás” meghatározása: „az ipari változás sajátos formája, szokásos körülmények között (gyakran kieroszakolt) ad hoc különleges adaptációs eljárás a sajátos gazdasági körülményekhez, amelynek célja a versenyképesség felélesztése; a szakmai tevékenység folyamatosságának megszakadásával jár”⁽³⁾. Az „előrelátás” fogalma a változás megfelelő kezelésének kulcsa, hiszen hozzásegít a problematikus szerkezetátalakítás elkerüléséhez. Az előrelátás pontosan a piaci verseny és a követelmények jövőbeni feltételeinek tanulmányozása és előrejelzése, amely lehetővé teszi az alkalmazkodás megfelelő időre történő ütemezését, ezáltal minimális szintre csökkentve a vállalat szociális és termelékenységi problémáit.

⁽¹⁾ HL C 10., 2004.1.14., 105. és azt követő oldalak.

⁽²⁾ Az EGSzB szakvéleménye, „A kereskedelmi politika ipari változásokra gyakorolt hatásai különös tekintettel az acéliparra” (EGSzB 668/2004).

⁽³⁾ Lásd fent.

1.2 A globalizáció fogalmát úgy határozhatjuk meg, mint az országok közötti kereskedelmi kapcsolatokat megsokszorozó és megkönnyítő forgatókönyv kidolgozására való igényt, amely elősegíti az országok közötti kereskedelmi határok felszámolását, az importadók csökkentését (eltörlését) és a nemzetközi csoportosulások (pl. az EU vagy a Mercosur) erősítését. Ennek az eljárásnak a keretében minden egyes ország kormánya támogatja saját területén külföldi vállalatok letelepedését és rendelkezésre bocsátja a kereskedelmi tevékenység nemzetközivé tételének eszközeit. A globalizáció az egész világon érvényes közös alapszabályok megfogalmazását és betartását is igényként fogalmazza meg.

1.3 A gazdasági, társadalmi és területi kohéziós politika célkitűzése a tagállamok és régiók között fennálló gazdasági és társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése, a gazdasági növekedés felgyorsítása, a fenntartható fejlődés folyamatának elősegítése, segítségnyújtás a legkedvezőtlenebb helyzetben levő régiók számára a szaktudásra alapozott gazdaság kihívásaihoz való alkalmazkodás terén, hogy ezáltal mindannyian megvalósíthassák a Lisszaboni Stratégia célkitűzéseit.

Konkrét formában ez a politika az infrastruktúrákat, a környezetet a vállalkozásokat, az egy főre jutó jövedelmet, a foglalkoztatást, a szociális biztonságot, a társadalmi kirekesztés elleni küzdelmet, az új információs technológiák igénybevételének lehetőségét, az oktatást és az élethosszig tartó tanulást, a jobb közigazgatást, és a gazdasági és társadalmi élet résztvevőinek erőteljesebb szerepét célozza meg.

1.4 A „cluster” szó jelentésének legjobb meghatározását Michael PORTER (a Harvard business school professzora) adja meg „The competitive advantage of nations” c. könyvében, amely szerint „egymással szoros kapcsolatban álló vállalatok és kapcsolódó intézmények (egyetemek, állami szervezetek, illetve kereskedelmi szövetsége) földrajzilag is közeli csoportja, amely meghatározott területen fejti ki tevékenységét, és amelynek tagjai a verseny és az együttműködés útján is kapcsolódnak egymáshoz”⁽¹⁾.

2. A globalizáció hatásai és az ipari változások elkerülhetetlensége

2.1 Az európai társadalom egésze elismeri, hogy az ipari változások elkerülhetetlenek, mivel a globalizáció hatásaiból és a világgazdaság tartós változásaiból fakadnak, jellemzői a következők: a piacok és viselkedési formák gyors és messzeható változásai, egyre összetettebb műszaki megoldások, illetve a fogyasztók magas részvételi aránya a javak, termékek és szolgáltatások tervezési és termelési folyamataiban.

2.2 A globalizáció a világméretű verseny mozgatóereje a munka és a termelékenység piacain. A multinacionális vállalatok befektetései azok felé az országok felé irányulnak, ahol a bérköltség alacsony, illetve amelyek közvetlenül kapcsolódnak a piacokhoz és technológiai szinten is megfelelőek.

2.3 A verseny intenzívvé válása, a lakosság elöregedése, a fogyasztók igényei és azok szintje jellemzi a jelenlegi és jövőbeni helyzetet, amely kielezett feszültségek és jelentős problémák forrása lesz.

⁽¹⁾ Fordításra vonatkozó megjegyzés: szabad fordítás.

2.4 Az Európai Unió eltökélt harcot folytathat a feszültségekkel és problémákkal szemben. Ennek feltétele azonban, hogy intézkedéseket fogadjon el az európai ipar elsorvasztásának megelőzése érdekében, azaz az alábbi három folyamat egyidejű érvényesülésének elkerülésére:

- delokalizációs jelenségek^(?);
- a foglalkoztatás és a termelés csökkenése, valamint
- a kereskedelmi mérleg romlása.

Elmondható, hogy napjainkban e három jelenség még nem érvényesül egyidejűleg, de a foglalkoztatás és a kereskedelmi mérleg romlása már létező jelenség.

2.5 Amennyiben sor kerül az iparpolitika revíziójára, az EU sikeresen választ adhat e kihívásokra. Az iparpolitikát proaktívabbá, átfogóbbá, és folyamatosan áttekinthetővé kell tenni bármely döntés specifikus, halmozódó hatásait illetően, amely az európai ipar költségszerkezetéhez, illetve hatékonyságához kapcsolódik mind horizontális megközelítésben, mind olyan specifikus ipari ágazatok vonatkozásában, mint az acél- vagy textilipar. Ezen kívül figyelmet kell még fordítani a 25 tagországra történő bővítés hatásaira is.

3. A regionális fejlesztés mint a globalizáció szabályozó tényezője: a klaszterek

3.1 Korunk ellentmondása azokban a korszakunkra jellemző egyenlőtlenségekben rejlik, amikor a tudomány és technika haladása következtében mindenkinek jólétben kellene élnie; a valóság azonban az, hogy a szabályozatlan versenyen nyugvó „új globális gazdaság” komoly kockázatokat hordoz magában az asszimmetrikus helyzet súlyosbodása irányában.

Ebben a megvilágításban kerül előtérbe a regionális fejlesztés mint a globalizáció szabályozásának alapvető eszköze, aminek az a lényege, hogy tartózkodási helyüktől függetlenül hozza közelebb egymáshoz az embereket, lehetővé téve számukra a javakhoz, szolgáltatásokhoz és előnyös lehetőségekhez való közvetlen hozzájutást.

3.2 A fejlődés folyamatából minden egyes embernek a tartózkodási helyén kell részesülnie. Nem lehet nemtörődöm módon abból az elvből kiindulni, hogy bizonyos személyek mobilitásuk révén képesek maguk a fejlődés irányába elmozdulni és ez a főszabály, már csak azért sem, mert általában a legnincstelenebbek azok, akik a legkevésbé képesek elmozdulásra.

A régióknak meg kell határozniuk az ipari változásokkal és a szerkezetátalakítással kapcsolatos céljaikat, a megvalósítandó beruházásokat, az állami és magánszektor közötti együttműködési viszonyokat, különösen az oktatási és szakképzési infrastruktúrákban.

3.3 Az EGSzB megítélése szerint a regionális „klaszterek” létrehozása lenne a vállalatok odavonzásának és helyhez kötésének legmegfelelőbb eszköze. A klaszterek létrehozása a regionális versenyképesség fontos tényezője, a gazdasági, társadalmi és területi kohézió mozgatórugója, az ipari változások és a szerkezetátalakítás negatív gazdasági, társadalmi és területi hatásainak megelőzési eszköze.

^(?) Az EGSzB 2004. szeptemberében fogadja el „A vállalati relokáció hatóköre és hatásai” c. saját kezdeményezésű szakvéleményt (CCMI/014).

A teljesség igénye nélkül a következő tényezők mozdíthatják elő, hogy a klaszter a vállalatok helyhez kötését megkönnyítő rendszerré váljon, illetve elősegítse a területi adottságok megőrzését:

- a vállalatok közötti együttműködési folyamat erősítése és javítása;
- a klaszter-folyamat keretein belül, a K+F intézetek jelenlétéhez kötődő technológiai adottságok javítási lehetőségei (példa: az autóiipari klaszter);
- az ügyfelek, alvállalkozók, szállítók közötti kapcsolatok hálózati integrálása, amely szorosabb kapcsolatok létesítését és fejlesztését mozdítja elő a társadalmi-gazdasági élet szereplői és különösen a régiók között;
- a vállalatok országot átszelő, új piacokhoz való hozzáférést biztosító hálózatokba történő beépítése, valamint
- a dolgozók mobilitásának kiépítése a klasztereken belül.

3.4 Miután a vállalatok a jelenlegi gazdasági konjunktúrában globális alapon versenyeznek egymással, a tevékenységükhöz kötődő klaszterek irányába mozdulnak, illetve költöznek máshová, ami révén versenyelőnyre tehetnek szert. Az előnyök generikus tényezőkből fakadnak, mint például: a munkaképes lakosság képzettségének és készségeinek színvonala, az irányítás minősége, a területi infrastruktúrák, a helyi vagy regionális innovációs és fejlesztési szint, valamint általában véve a terület életminősége (amely állami beavatkozást tehet szükségessé, például az elhagyott ipari területek megtisztításának szükségessége esetén). Regionális szinten a klaszterek jelentős tényezői lehetnek a gazdasági, társadalmi és területi kohézió növelésének, a vállalatok letelepedését is indokolhatják fejlesztés alatt álló régiókban, amennyiben az EU és a nemzeti kormányok programokat hajtanak végre és finanszíroznak, hogy támogassák a modern technológiát alkalmazó vállalatok letelepedését, ösztönözzék a fejlesztést, az innovációt és a szakképzést és támogassák a vállalatok, egyetemek, helyhatóságok, társadalmi partnerek és civil társadalom közötti partnerséget.

3.5 A kulturális és különféle tevékenységi központok szerepét betöltő nagyvárosok, ahol az állami és a magánszektor szereplői együtt keresik a változás és modernitás felé vezető utakat, meghatározó szerepet játszanak a klaszterek létesítésében és sikerességében, mivel „a nagyvárosi régiókat elsődlegesen érinti a közlekedés, építőipart és közműveket, az információs és kommunikációs technológiákat, az infrastruktúrák kezelését, stb. befolyásoló technológiai változás. Ez a technológiai változás szolgáltatja az ipari szerkezetátalakítás, a munkaerő delokalizációja, illetve a magas szintű szolgáltatások alapját is. A gazdasági specializációs jelenségeknek van egy térben jelentkező összetevőjük: a kutatási és innovációs központokkal, illetve egyetemekkel hálózatban működő klaszterek vagy vállalatcsoportok. Erősíteni kell tehát az egyetemek és a vállalatok közötti együttműködést”⁽¹⁾.

A nagyvárosokkal szembeni kihívás vonatkozik olyan társadalmi kohéziós problémákra is, mint a társadalmi kirekesztés és a szegénység, amelyek megoldásához harmonikus, kiegyensúlyozott és tartós fejlődésen keresztül vezet az út, a szomszédos városokkal való együttműködés segítségével. Ugyanakkor a megfelelő megoldások keresése koherens statisztikák hiányában nehézségekbe is ütközhet.

⁽¹⁾ Az EG SzB saját kezdeményezésű szakvéleménye „Világvárosok: társadalmi-gazdasági hozzájárulás Európa jövőjéhez” (CESE 968/2004).

4. Az ipari változások és a szerkezetátalakítás hatásai

Az ipari változások és a szerkezetátalakítás folyamata különféle hatást gyakorol az ágazatok és régiók különböző dimenzióira, aspektusaira és kihívásaira.

4.1 Társadalmi aspektusok

A gazdasági élet valamennyi szereplője elismeri, hogy a szerkezetátalakítás és a konszolidáció a vállalatok túlélésének és versenyképességük javításának feltétele.

A szerkezetátalakítás akkor válik társadalmi problémává, amikor nem létezik az adott régióban megfelelő alternatív megoldás a foglalkoztatási kérdések megoldására, illetve ha nem adottak a mobilitási lehetőségek.

Ezenkívül a vállalatoknak a valóságban is alkalmazniuk kell a társadalmi felelősségükre vonatkozó elveket, de ehhez előzetesen stratégiájukba kell építeniük a dolgozók képviselői rendszereire, illetve a helyi és regionális intézményekre vonatkozó elveket.

Az ipari versenyképességhez a társadalmi párbeszédén keresztül vezet az út.

4.2 A vállalatokkal szembeni kihívások

A vállalatokkal szemben jelentős kihívást jelent, hogy megfelelő választ adjanak a változásra, figyelembe véve a konkrét társadalmi és intézményi helyzetet és azt, hogy a versenyképesség javításának komplex környezetben kell megvalósulnia.

A nagyvállalatok által végrehajtott ipari változások hatást gyakorolnak az alvállalkozóként működő kis- és középvállalatokra, amelyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Hálózati együttműködési mechanizmus kiépítésére lenne szükség a kis- és középvállalatok megfelelő alkalmazkodási lehetőségének elősegítésére.

4.3 A bővítésre és különösen a foglalkoztatásra gyakorolt hatások

Specifikus fejlesztést és foglalkoztatást támogató politikák kidolgozására van szükség, hogy a csatlakozó országokban az ipari változás és szerkezetátalakítás kezelését megragadásra váró lehetőségnek tekintsek a gazdasági fejlődés kezelése, az életminőség és a környezetvédelem javítása tekintetében.

A közvetlen külföldi befektetés alapvetően az EU-ból származik (1998-ban több mint 60 %) és alapvetően a Cseh Köztársaság, Magyarország és Lengyelország szükségleteit szolgálja. Ez a három ország központosította 2001 végén a csatlakozó országokban eszközölt befektetések majdnem háromnegyedét. Pozitív példaként az acéliparban vegyük Košice esetét (Szlovák Köztársaság), ahol a közvetlen külföldi befektetés lehetővé tette a helyi üzemek munkaerő-elbocsátás nélküli modernizálását a helyi vállalatok közötti megállapodások útján, a munkaerő mobilitásának köszönhetően, a támogatásoknak, az innovációnak és a versenynek köszönhetően a multinacionális vállalatok stratégiáinak foglalkoztatásra gyakorolt hatása a megvalósítandó beruházás típusától függ.

A FOGLALKOZTATÁSRA GYAKOROLT HATÁS: 3 LEHETSÉGES FORGATÓKÖNYV

Multinacionális vállalati stratégia	A foglalkoztatásra gyakorolt hatás	
	Külföldi befektető ország	Külföldi befektetést fogadó ország
(1) Hálózati kiterjesztés: jellegzetesen helyi, vagy kevésbé exportálható termékek vagy szolgáltatások – Energia – Közlekedés – Bankok – Kereskedelem – Mezőgazdasági élelmiszeripar – Idegenforgalom	Rövid távon gyenge vagy nem létező. Közép/hosszú távon: a „back office” funkciók átszervezése (adminisztratív funkciók)	Többé-kevésbé jelentős a létező tevékenységek átvétele függvényében (működési nyereséggel vagy anélkül), illetve semmiből való létrehozás
(2) A lehetőségek horizontális kiterjesztése: újraexportálható termékek vagy szolgáltatások – Autóipar – Kémia – Vas- és acélipar	Közvetett azonnali hatás (a lehetőségek figyelmen kívül hagyása) középtávon lehetséges szubsztitúciós hatások, lásd: Seat/Skoda	Erőteljes szerkezetátalakítás régi tevékenységek átvétele esetén „Zöldmezős” (még nem iparosított terület) beruházás esetén munkahelyteremtés
(3) Költségsökkentés céljából történő delokalizáció: jól exportálható termékek és szolgáltatások – Textil – Kohászat – Autófelszerelés – Nagy méretű elektronikai cikkek – Kis vagy közepes hozzáadott értékkel rendelkező informatikai szolgáltatások	Jelentős rövid, illetve középtávú hatás (a szubsztitúciós ciklus ideje a tevékenységek függvényében változik)	Erőteljes szerkezetátalakítás régi tevékenységek átvétele esetén „Zöldmezős” üzemek esetén munkahelyteremtés Közép/hosszútávú kockázatok: delokalizáció

(Forrás: Az Alpha group által elemzett tanulmányok).

- (1) & (2): Ebben a két forgatókönyvben horizontális befektetési stratégiákkal találkozunk. Az elsőben a multinacionális vállalatok alapvető célja új piacok megszerzése, illetve szolgáltatási hálózatuk, például a banki szolgáltatások vagy a közlekedési, illetve energiahálózatok kiterjesztése. A másodikban a multinacionális vállalatok alapvető célja könnyen exportálható szolgáltatások, illetve termékek előállításának lehetőségeinek fejlesztése.
- (3): Ebben a forgatókönyvben vertikális delokalizációs stratégiákkal találkozunk, amely jelentősebb hatást gyakorol a foglalkoztatásra.

A nagy munkaerő-intenzitású tevékenységeket gyakorló vállalatok (például textil-, illetve gépjármű-elektromos ipar) ezzel a forgatókönyvvel találkoznak.

4.4 A területi dimenzióra gyakorolt hatások

4.4.1 Ipari szerkezetátalakítás vagy vállalati delokalizáció esetében fel kell mérni az infrastruktúrát, a berendezéseket és az emberi erőforrásokat és új vállalatok letelepedését kell ösztönözni. Bizonyos esetekben a régió elhagyásakor a talaj és altalaj megtisztítása elengedhetetlenül fontos az újrafelhasználás szempontjából.

Az állami finanszírozásban részesült befektetők területi felelősségét növelni és ellenőrizni kell.

Az összes érdekelt közötti együttműködési megállapodások szükségessége merül fel az ipari változások által érintett régiók újradinamizálása érdekében.

4.5 Az emberi erőforrásokra gyakorolt hatások

Az összes érdekeltnek vállalnia kell a kevésbé képzett dolgozók képzési lehetőségeinek garantálását. Ez a gazdasági életképesség feltétele.

Vállalati szinten a lehetőségek kezelése a vállalat és dolgozói közötti megállapodást, illetve közös megközelítést feltételez

képzési szükségleteik, képességeik és képzettségük vonatkozásában.

4.6 Az európai társadalmi modellre gyakorolt hatások

Az európai társadalmi modell fenntarthatóságának alapvető pillére a gazdasági, társadalmi, környezeti és területi kohézió magas szintje.

Az ipari szerkezetátalakítás akkor vezet sikerre az európai társadalmi modell keretében, ha abból minden egyes résztvevő pozitívan részesül.

4.7 Az ipari és szolgáltatási szektor közötti kölcsönhatás

4.7.1 Az 1970-es évektől kezdődően a gazdasági fejlődést a szolgáltatási szektornak a feldolgozóipari szektorral szembeni fölénye jellemezte. Ugyanakkor a két szektor közötti kölcsönös függőség, illetve kölcsönhatások alapvető jelentőségűek a termelékenység és az innovációs tevékenység növekedéséhez, valamint a termékek és szolgáltatások minőségének javításához.

Az ipari szerkezetátalakítási és változási folyamatok esetében ez a kölcsönhatás lényegessé válik, mivel a szolgáltató vállalatok (a kutatás-fejlesztés területén például) delokalizáció esetén általában követik az ipari vállalatokat.

5. A vállalatok társadalmi felelőssége és a gazdasági, társadalmi kohézió

5.1 Az EGSzB „Az ipari változások Európában: mérleg és perspektívák – együttes megközelítés” (!) c. szakvéleményében megfogalmazta, hogy „Európának olyan új mintára van szüksége, amely »emberi jelleget ad az ipari változásoknak«, és a versenyképességen, fenntartható fejlődésen, valamint a társadalmi és területi kohézió alapul”. E perspektíva háttérét a Lisszaboni Stratégia keretében megfogalmazott célkitűzések alkotják. Ennek egyenes folytatásaként az EU speciális felhívást intézett a vállalatokhoz, amelyben felszólította őket, hogy teljesítsék társadalmi felelősségükből fakadó feladatukat, tekintettel a szakképzés követelményeire, és általában az étellel kapcsolatos jó gyakorlatra, a munkaszervezésre, az esélyegyenlőségre, a társadalmi kirekesztés felszámolására és a fenntartható fejlődésre.

5.2 Elismert tény, hogy a vállalatok társadalmi felelőssége etikus megközelítés alapján két fő szférában gyakorolható:

- munka- és foglalkoztatási körülmények;
- életkörülmények a vállalatok letelepedési helyén, azaz a vállalatok részvétele a régió gazdasági újraélesztésében, valamint a helyi közösségben környezeti szempontból elfogadható gyakorlati megoldások fejlesztése.

Általában igényként merül fel a vállalatokkal szemben, hogy saját szintjükön vonják be a társadalmi partnereket, helyhatóságokat, fogyasztókat és beszállítókat.

5.3 A vállalatok társadalmi felelősségének gyakorlása (a fenti aspektusok vonatkozásában) a gazdasági, társadalmi, területi kohézió megvalósításának megfelelő eszköze lehet azzal a feltétellel, hogy a változások és a szerkezetátalakítás kezelését proaktív, preventív módon közelítik meg, amely az összes résztvevő számára előnyökkel jár.

6. „Jó gyakorlat” a szerkezetátalakításban a társadalmi és területi felelősség szempontjából

6.1 Az Európai Szociális Alap segíti és támogatja az ipari változások hatékony megvalósítását célzó „jó gyakorlatot”. A dublini székhelyű, az élet- és munkakörülmények javítását szolgáló európai alapítvány mellett működő Európai Változás Megfigyelő Állomás (EMCC) rendszeresen beszámol hasonló tapasztalatokról a vállalatok társadalmi és területi felelősségének érvényesítése terén. Egyébiránt az Európai Bizottság által az „Anticipating and managing change – a dynamic approach to the social aspects of corporate restructuring” témában indított első konzultációs szakasz szintén lehetőséget biztosított az

adott területen bevezetett megfelelő gyakorlati tapasztalatok feltérképezésére.

Általánosságban az ilyen jó gyakorlat a következőt jelenti:

- a tervbe vett szerkezetátalakításhoz kapcsolódó foglalkoztatási kérdések előrelátásának és előzetes kezelésének szükségessége;
- a közvetlen és közvetett hatás tanulmányozásának szükségessége a régióban;
- helyszíni beavatkozás és az érdekeltek (vállalatok, szakszervezetek, helyi és regionális hatóságok, szövetségek és a civil társadalom, stb.) helyszíni mozgósítása;
- a vállalatok, a munkavállalók képviselői, valamint a helyi és regionális hatóságok közötti kollektív tárgyalások érvényesítése és a „társadalmi párbeszéd” követelménye a vállalati delokalizációs stratégiai döntésekhez kapcsolódó megoldás- és alternatívakutatás alapvető aspektusa;
- a változással együtt járó szociális támogató intézkedések (átképzés, képzés, a dolgozók képességeinek kiaknázása, karriertanácsadás, a foglalkoztatás alapjainak megújítása, az ipari hálózat fejlesztése, vállalkozóvá váló munkavállalók, stb.);
- a vállalatok kötelezettségvállalása, hogy egyes tevékenységek vállalkozásba adása miatt a vállalatot elhagyni kényszerülő dolgozókkal kötnek szerződést szolgáltatások alvállalkozóként történő nyújtására;
- a vállalkozói szellem fejlődésének köszönhetően innovatív megoldások megjelenése;
- a régióban letelepedett vállalatok tervbe vett szerkezetátalakításáról az alvállalkozó kis- és középvállalati hálózat, a közszolgáltatók és hatóságok, az egyetemek és vállalati szövetségek időben történő felvilágosítása; mindez nehezebben valósítható meg multinacionális vállalatok esetében, amelyek döntési központja a régió, az országon, vagy akár Európán kívül található.

6.2 A tárgyalás és társadalmi párbeszéd alapvető fontosságú ahhoz, hogy a szerkezetátalakítás társadalmilag felelős módon menjen végbe. Ehhez nélkülözhetetlen, hogy mind a vállalatok, mind a szakszervezetek pozitív hozzáállást tanúsítsanak a vállalatok, a munkavállalók, valamint a közösségek érdekeit is szolgáló szerkezetátalakítási formák bevezetésében. A Bizottság bizonyos útmutatást és követelményeket tartalmazó irányelvek (98/59/EK; 2001/23/EK; 94/45/EK és 2002/12/EK) segítségével adott eszmei lökést a jó gyakorlat kialakításához. Európai szinten említést érdemel az a 2002-es kezdeményezés, amely „társadalmilag intelligens szerkezetátalakítást” irányzott elő. Következménye a 2003. júniusában közzétett útmutatás elfogadása. Minden olyan alternatívát ki kell aknázni, amellyel elkerülhető az elbocsátások.

(!) HL C 10., 2004.1.14., 105. és azt követő oldalak.

6.3 Számos jó példa létezik az európai vállalatok által megvalósított, társadalmilag felelős, ipari változási és szerkezetátalakítási stratégia megvalósítása érdekében bevezetett gyakorlati módszerek tekintetében. Példaként említhető az Arcelor acélipari csoport, amely az Arbed, Aceralia és Usinor fúziójával jött létre – háttérben a lapos acél gyártásának túlméretezett kapacitása és a szinergiák javítása –, elhatározta, hogy fokozatosan bezárja a liège-i nagyolvasztókat, illetve csökkenti a brémai és eisenhüttenstadti termelést is. Az intézkedések által kiváltott munkahely-leépítések hatására az Arcelor vállalta, hogy egyetlen embert sem hagy megoldatlan foglalkoztatási helyzetben, kötelezettséget vállalt az adott ipari helyszínek helyreállítására és az összes érdekelt részvételével a helyi gazdasági struktúra újra ipari termelésbe állítására.

A megfelelő gyakorlati megoldások elutasítására szolgáló negatív példa a mezzogiorno-i (Olaszország) autógyártás szerkezetátalakítása, amelynek során a kísérő intézkedések előrelátása és megszervezése, illetve a következményként jelentkező társadalmi problémákra való megoldáskeresés nélkül helyezték át az alvállalkozói tevékenység egy részét idegen országba.

6.4 Az ipari változások a vállalkozások versenyképességének fenntartásához nélkülözhetetlenek. E változásokat támogatniuk kell azonban a hatóságoknak és a munkaerő oktatása és képzése terén is meg kell teremteni a megfelelő finanszírozási forrásokat. Ebben az összefüggésben támogatni kell az új technológiák alkalmazását. Ezen kívül a következőket kell még figyelembe venni: a vállalatok társadalmi felelősségének és a társadalmi érdekeknek az erősödését a több és jobb munkahely teremtésével, valamint a vállalatok által letelepedésre kiválasztott régiókban a tevékenység környezeti szempontból való fenntarthatóságát.

7. Az ipari változások és a gazdasági, társadalmi, területi kohézió, mint a fenntartható fejlődés eszköze

7.1 A fenntartható fejlődés célkitűzése központi fontosságú az EU számára. Az olyan jelentős, Európát átszelő projektek, mint az európai úthálózatok, illetve egyéb infrastruktúrák nem elegendőek a legkedvezőtlenebb helyzetben levő régiók fenntartható fejlődésének előmozdításához, illetve a fejlődés beindításához. Az országok és régiók között a termelés, termelékenység, munkahelyhez jutás területein fennálló egyenlőtlenségek a versenyképesség kulcsterületeinek hiányosságaiból adódnak. Nem megfelelően kezelik az emberi és anyagi tőkét, a környezeti problémákat, hiányzik az innovációs kapacitás és a regionális irányítás.

7.2 Az ipari változások által kínált előnyös lehetőségek – a gazdaság szövetére gyakorolt hatás, a társadalmi és tudományos kérdések, a civil társadalom és a helyhatóságok részvétele következtében, a társadalmi kohézió eszközeinek, a politikáknak, és a közösség strukturális politikáinak az együttes alkalmazásán keresztül – jelentősen hozzájárulhatnak a fenntartható és kiegyensúlyozott fejlődés folyamatához. A változások ugyanis bizonyos alkalmazkodást, kutatást, innovációt és új hozzáállást igényelnek – mind a partnerkapcsolatokban

résztevő üzletemberek, mind társadalmi partnereik és a civil társadalom részéről. A cél az, hogy segítsük a régiókat gazdasági és társadalmi szerkezetük megőrzésében és kiegyensúlyozott fejlesztésében.

8. Reformjavaslatok a gazdasági és társadalmi kohézióról szóló harmadik jelentésben

8.1 Az Európai Bizottság a gazdasági, társadalmi és területi kohéziós politikában új rendszert javasol, amely három prioritás köré épül:

Konvergencia

A cél a tagállamok és a kevésbé fejlett régiók fejlődésének és munkahely-teremtésének támogatása.

Regionális versenyképesség és foglalkoztatás – a változások előrelátása és támogatása

E prioritás beiktatása szerencsés választás volt, hiszen kapcsolatot teremt az ipari változások és a kohéziós politika között. Mindez a megelőzésre, előrelátásra és a gazdasági fejlődéshez való alkalmazkodásra koncentrált nemzeti és regionális programok keretében valósul meg, kapcsolódva a foglalkoztatás európai stratégiájának politikai prioritásaihoz és előtérbe helyezve a munka minőségét, termelékenységét, valamint a társadalmi kohéziót.

Európai területi együttműködés

A cél az európai uniós terület harmonikus és kiegyensúlyozott fejlődésének előmozdítása olyan intézkedéseken keresztül, amelyek ösztönöznek a határokon átívelő és a transznacionális együttműködésre.

9. Megjegyzések a harmadik kohéziós jelentés ipari változással és szerkezetátalakítással foglalkozó ajánlásaival kapcsolatban

9.1 Az EGSzB pozitívan értékeli, hogy a gazdasági, társadalmi kohézióról szóló, február 18-án előterjesztett jelentés határozottan és objektíven foglalkozik az ipari és általában a gazdasági változások témájával.

9.2 Kifejezetten támogatja a harmadik kohéziós jelentés stratégiájának alapelveit, valamint a Lisszaboni Stratégia és a jövőbeni regionális politika közötti kapcsolat kiépítését az ismeret-alapú és a nemzeti és regionális programok viszonylatában, tekintettel a fejletlenebb régiók gazdasági fejlődésének fellendítésére. Ugyanakkor kevésnek tartja ezeket az intézkedéseket és a következő kritikai megjegyzéseket teszi ezzel kapcsolatban:

– a kohéziós intézkedések konkrét célmeghatározásainak hiánya tagállami és régiós szinten, ami azt mutatja, hogy a kezdetektől lanyhult e célkitűzések megvalósításának az igénye;

- nincs semmi garancia arra, hogy a következő, 2007–2013-as programban szó lesz a régiók közötti erős kohézióról és nem csak a tagállamok között fog ez a kohézió létezni, ahogy ez már bekövetkezett az előző, az 1994–1999-es, illetve a 2000–2006-os időszakra kidolgozott programokban is. Amennyiben mégis ez a helyzet, ez a politikai irányvonalak megvalósításának gyengeségét, illetve az EU gazdasági, szociális, területi politikájának csődjét mutatja a legkedvezőtlenebb helyzetben levő régiók vonatkozásában;
- a legkedvezőtlenebb helyzetben levő régiók fejlődéséhez szükséges pénzügyi eszközök biztosítását garantáló specifikus ellenőrzési mechanizmus hiánya; figyelembe véve, hogy amint a múltban már előfordult, a kedvezőbb helyzetben levő régiók, jobb termelő infrastruktúrájuk és szolgáltatásaik révén több előnyhöz jutottak a folyamatból, mint a kedvezőtlenebb helyzetben levők;
- hiányoznak a gazdasági, társadalmi, területi kohéziós politikára pozitív hatással járó társadalmi felelősségi politikák megvalósító vállalatok ösztönzésére vonatkozó javaslatok;
- a kohéziós politikák eredményeit koordináló hatékony módszer hiánya; ennek a módszernek kellene szankciókat megállapítania azon tagállamok esetében amelyek nem teljesítik a kohéziós politikában megfogalmazott célkitűzéseket;
- hiányzik annak felismerése, hogy az ipari változások olyan tényezőket jelentenek, amely akár egyensúlyhiányt is okozhat, illetve hozzájárulhat egyensúlyhiány kialakulásához a régiók között; ennek oka az esetleges vállalati delokalizáció, amely különböző szinteken is okozhat jelentős zavarokat; az érintett régiók tanúi lehetnek adott időpontban magas kohéziós szintjük igen negatív irányba történő eltolódásának és ez a tény veszélyeztetheti e régiók hosszú távú újradinamizálódási képességét; a fenti hatások megelőzésére semmilyen specifikus javaslatot nem tartalmaz a jelentés.

10. Következtetések és ajánlások

10.1 Az EGSzB úgy véli, hogy az Európai Bizottság kohéziós politikai reformjavaslatai nem kielégítőek és nem ragadták meg a változás kezelésére kínálkozó lehetőséget; az előbb említett változás nemcsak elkerülhetetlen, hanem mint a gazdasági dinamizmus kifejezője és a fenntartható fejlődés mozgatórugója, lényegi is. Mindez annak a következménye, hogy nem történt elegendő intézkedés a helyzet kínálta előnyök maximális kiaknázására, a Lisszaboni Stratégia révén megteremtett lehetőségek együttes hasznosítására a változáshoz, a versenyképességhez és a kohézióhoz való pozitív hozzáállással, a változás kezelésére való felkészülést kulcsfontosságú célként megfogalmazó Szociálpolitikai Menetrenddel, és különösen az alkalmazkodást középpontba helyező európai foglalkoztatási stratégiával.

10.2 Az EGSzB szükségesnek tekinti a gazdasági és társadalmi szempontok közötti egyensúly megteremtését, valamint az ipari változások kettős céllal történő kezelését: egyrészt a globális társadalmi célkitűzések (képzés, foglalkoztatás, kedvező lehetőségek kiaknázása és szociális védelem) realizálásának garantálása és előmozdítása, másrészt a vállalatok túlélésének biztosítása. Ez utóbbi specifikus támogatási politikákon keresztül valósul meg, amelyek túlélési, illetve versenyképességi feltételként garantálják a szerkezetátalakítást és a konszolidációt, a fő érdekelt felek – azaz az állam (különböző szintjein: központi, regionális és helyi) és a vállalatok – részvételével megvalósuló integrált és kiegészítő akciók keretében.

10.3 Az EGSzB a gazdasági, társadalmi, területi kohéziós politika sikeres megvalósításához elengedhetetlenül fontosnak tartja a kiterjedt és megfelelő szintű együttműködést az EU-ban jelenleg létező fejlesztési politikák alkalmazása terén, amelyek a következőket foglalják magukban: a dolgozók vállalati részvételét szabályozó, hatályban levő irányelvek; az ipari ágazatokban megvalósított társadalmi párbeszéd; a Bizottság keretében működő Ipari Változások Tanácsadó Bizottságával (IVTB) való rendszeres konzultáció; a Változás Európai Megfigyelőállomás (VEM); a strukturális alapok igénybevétele; a versenypolitika és a vállalatok társadalmi felelőssége alkalmazásának elősegítése. Az érdekelt felek elkötelezettsége és részvétele elengedhetetlenül fontos a célkitűzés eléréséhez.

10.4 Az EGSzB véleménye szerint a szerkezetátalakítási helyzetek kezelésére alapelveket kell megállapítani, amelyek a jó gyakorlat alapját és tartópillérét alkotják, és magukban foglalják azt a követelményt, hogy fejleszteni kell a vállalatok versenyképességét, valamint a gazdasági, társadalmi, területi kohézió konszolidációjával kapcsolatos egyéb követelményeket.

10.5 Az EGSzB szerint Európa versenyképességének folyamatos romlása az Egyesült Államokéhoz képest abból ered, hogy a tagállamokat nem terheli kötelezettség az EU alapvető stratégiáira és eszközeire vonatkozó megvalósítási határidők betartására: amilyen például a Lisszaboni Stratégia, a szerkezeti reformok, illetve a fenntartható fejlődés.

Amennyiben ez a tendencia folytatódik, a jelenleg második világhatalom pozíciójában levő EU a harmadik helyre szorulhat (vigyázat Japánnal, Kínával és Indiával). El kell kerülni ennek bekövetkezését. Az EGSzB azt is megállapítja, hogy a Bizottságnak szigorúbbnak kell lennie és aktívabb szerepet kell játszania a fent említett stratégiák megvalósításának koordinálásában és figyelemmel kísérésében. Az egyik legfontosabb koordinálási intézkedés az ipari változások és delokalizációk nyomonkövetéséért felelős biztos kinevezése lenne. Ez lehetővé tenné az iparpolitika és a környezetvédelem közti együttműködés szorosabbá tételét.

Saját kezdeményezésű szakvéleményében az EGSzB a következőket javasolja:

- a) Át kell értékelni a kohézió fogalmának stratégiai megközelítését, figyelembe véve az EU előtt álló aktuális kihívásokat a kohézió fogalmának megújításával és erőteljesebbé tételével, ami nem korlátozódná a strukturális és kohéziós alapok pénzügyi szempontjaira, hanem három célt venne tekintetbe:
 - az európai gazdaság koherenciájának erősítése;
 - az európai közösségi szellem fejlesztése;
 - a közösség államai és régiói közötti szolidaritás kiépítése.
- b) Az egy főre jutó GDP abszolút kritériumát módosítani kellene a támogatások meghatározása szempontjából, mivel ez a kritérium viszonylagos egyenlőtlenségek forrása a strukturális politikák megvalósításában. Mint tudjuk, a viszonylagos gazdagságot nem lehet az egy főre jutó GDP-vel, egy száraz számmal kifejezni. Az emberi erőforrások képzettségi szintje, az infrastrukturális hiányosságok, az európai gazdaság központi magjától való távolság és a demográfiai szerkezet is olyan fontos tényező, amelyeket számításba kell venni a támogatásban részesítendő közösségi régiók meghatározásánál.

- c) Életre kell hívni a régiók új értékelési kritériumait, így rajzolható meg az európai kohézió új térképe.
- d) A területi kohézió témakörében újra kellene alkotni a Közösségben a terület kezelésének módját, hogy biztosítható legyen a többcentrumos, harmonikus, kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődés. E térbeli megközelítésnek figyelembe kell vennie a régiók közötti kohéziót, annak fizikai és gazdasági dimenziójával, bevonva a helyi, nemzeti és európai hatóságokat egy olyan európai területfejlesztési modell megalkotásába, amely új gazdasági stratégiák megalkotásához vezet (befektetések, K+F, szociális (foglalkoztatási) stratégiák).
- e) Fel kell gyorsítani a gazdasági, társadalmi, területi kohézióval kapcsolatos strukturális politikák kidolgozását, általában a gazdasági változások, konkrétan az ipari változások előrevetítéséhez. Az EU pénzügyi forrásainak jelenlegi plafonösszege (a bruttó nemzeti jövedelem 1,24 %-a) – ami a 2003–2013-as időszakra vonatkozó pénzügyi előirányzatokban még csökkenhet is – kevés a szükségletek kielégítésére és a cselekvés korlátaként jelentkezik, megakadályozva a kohéziós célkitűzések gyorsabb elérését.
- f) Központi kérdésként kell kezelni az emberi erőforrásokat, eszközöket kell biztosítani a szakmai téren előnyöket hozó oktatás, valamint a szorosan vett szakmai képzés területére, ugyanakkor rugalmas megközelítést kellene alkalmazni a tagállamokat és a régiókat érintő különféle problémák kezelésében.
- g) Specifikus segítséget kell nyújtani azoknak a régióknak, ahol az ipari termelés szerkezete radikális szerkezetátalakítása zajlik. Fel kell mérni a versenyképesség elvesztésének veszélyével erősen sújtott ágazatokat és régiókat és specifikus támogatási javaslatokat kell előterjeszteni minden egyes ágazat sajátosságai alapján. Végül különös gondot kell kezelni az ipari szerkezetátalakításnak az új tagállamokra gyakorolt hatásait.
- h) Az előző bekezdés összefüggésében meg kell állapítani a „legkiemeltebb régió elvét”, amely szerint specifikus pénzügyi támogatás alkalmazására nyílna lehetőség a fellendülés beindítása érdekében. Alapvető jelentőségű szerepet játszik ebben a társadalmi párbeszéd, akárcsak a civil párbeszéd, egyesítve a régióban jelenlevő minden szereplőt (vállalatok, egyetemek, kutatóközpontok, helyhatóságok, szövetségek, szakszervezetek stb.). Ily módon, új, gazdasági tevékenységi alternatívák létrehozásával visszaállítható lenne a gazdasági szerkezet életképessége.
- i) Támogatni kell a regionális klaszterek fejlesztését is, ösztönözve az információs és kommunikációs technológiai szektorok, valamint a komoly technológiai alappal rendelkező kreatív iparágak növekedését, így bővülnének a régiók lehetőségei és készségei, és nagyobb eséllyel vonzhatnák és készíthetnék letelepedésre a vállalatokat. Biztosítható lenne, hogy az ipari változások és a szerkezetátalakítás révén nagyobb legyen a régiók versenyképessége és a gazdasági, társadalmi, területi kohézió, valamint a foglalkoztatás.
- Regionális tanulmányokat kell készíteni és a nemzeti, illetve regionális kormányzatokkal együttműködésben kell intézkedéseket tenni, hogy megtervezzék egy régió potenciális lehetőségeinek kiaknázását a klaszter kialakításában.
- j) A régiók ipari modernizációs politikáinak kidolgozásakor figyelembe kell venni az olyan ágazati programok múltban realizált pozitív tapasztalatait mint a Rechar, a Resider és a Retext, ezáltal a fejlődési lehetőségek teljessége kiaknázható lenne.
- k) Az Európai Bizottságnak tovább kell folytatnia az iparpolitika modernizálását és megújítását, hozzáigazítva a szabályokat az új nemzetközi környezethez. E tekintetben az EGSzB üdvözli az iparpolitika felülvizsgálatára tett javaslatot, amelyet 2004. április 20-án terjesztettek elő⁽¹⁾. Az elsődleges cél az iparpolitika és az egyéb közösségi politikák, elsősorban a környezetvédelmi politika közötti koordináció megteremtése.
- l) Európának szigorúan be kell tartania az ILO szabályait, és érvényt kell szereznie azoknak; az európai vállalatok versenyképességének hiánya miatt gazdasági válságba süllyedhet, ha nem tesznek semmit a piaci szabályokat nem azonos módon alkalmazó egyéb területeken folytatott „szociális és adózási dömping” ellen.
- m) Európának műszaki, technológiai, emberi szinten erősen felvértezve kell a beszállnia nemzetközi versenybe, ehhez viszont át kell dolgoznia a kutatáshoz, elsősorban az emberi tőkéhez kapcsolódó támogatási politikáját. Ismert tény, hogy az Egyesült Államokban tanuló 14 000 európai kutatóból csupán 3 000 szándékozik visszatérni Európába. Rendkívül súlyos helyzetről van szó, amely azonnali megfelelő intézkedések megtételét teszi szükségessé. A „Regions for knowledge” (KnowREG) kezdeményezés az első jó lépés ebbe az irányba. E kezdeményezés keretében 2004. május 27-én elhatározták, hogy 14 kísérleti projektet hoznak létre, amelyekkel helyi és regionális szinten a szak tudás gazdaságának fellendítését tűzik ki célul.
- n) Az EGSzB kiemeli annak szükségességét, hogy az Európai Tanács egyértelműen kösse össze a versenyképességgel és a szak tudással kapcsolatos célkitűzéseit a jövő regionális politikájával.

Brüsszel, 2004. június 30.

az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság

elnöke

Roger BRIESCH

⁽¹⁾ A Bizottság Közleménye „A szerkezeti változások támogatása: a kibővített Európa iparpolitikája” (COM(2004) 274).